

Németh Lászlónál szokatlan optimizmust sugárzóan oldja fel a tragikumot a lélekben „emelkedő nemzet” látomásában. A verses forma is emeli az író vallomásának líraiságát, a lazán-epikusan összeszótt képek is oldják a mű drámaiságát. Így előadásra aligha lesz alkalmas, de a benne rejlő eszmei tendenciák vitathatósága ellenére líraian szép vallomás marad nemzete életlehetőségeibe, felemelkedésébe vetett hitéről. (*Szépirodalmi Könyvkiadó* 1967.)

CSETRI LAJOS

ÚJ VERSESKÖNYVEK

ZELK ZOLTÁN: FOLFORRT AZ ÉG

Egy-egy visszapillantás a múltra, reznált elmélkedés: csendes árnyak, könnyed komorság, szinte gyermeki bánatosság üli meg Zelk Zoltán új verseit; míg a nyugodt vizeket föl nem kavarja a késői szerelem vihara. És fölforr az ég. Amit játékosnak, néhol már felszínesnek éreztünk: ez a költészetet mindig jellemző, talán vele születő — vele meghaló sajátos egyszerűség most egyszerre filozofikus töltést kap, sőt többet ennél, egy életérzést, a megkínzott, a nyugalomra vágyó ember fölbuggyanó békevágyát fogalmazza meg:

*volt gyászom és volt haragom,
s hogy érezek még, volt sebem,
megkérdezhetném, tudod-e,
mit is tettél? nem kérdezem.
Csak várlak. Tudom, hazajössz...*

De hangja itt is megcsuklik, valami van — kimondva és mégis kimondhatatlanul —, ami a „fölforrta eget” is elfátyolozza. *Nem kérdezem* című verse, melyet fentebb idéztem, végül mégis a „forró” éveket megelőző költemények bánatos-lemondó hangulatába bicsaklik:

*árnyad némán levetkezik
s mellemre térdel a magány.*

A magány, ez a meghitt barát s ez az örök ellenség; a magány, mellyel küzdeni kell, s mely mégis a legtermészetesebb adottsága a létnek; a magány, amely akkor bukkan fel a tudat legmélyéről, mikor a költő úgy hiszi, végre megvívott vele. „Magány-verseinek” egyik legkese-rőbb, legkövetkezetesebb és legkegyetlenebb darabja a *November*, ez a zuhogó zeneiségű vers; nem véletlen, hogy a költő közvetlenül a szerelmes verseket magába ölelő M-ciklus elé tette.

*Mert oly magányos, oly magányos —
kívül magány, bévül magány,
járdára, tűzfalra, palánkra,
vetülő árnyam, éjszakám.*

De Zelk Zoltán — valami belső parancs ez, ösztönös program — nem enge-

di el magát. Az első napfény ott csillan föl, ahol nem is váránk. Zelk a szegények, a védtelenek, a gyöngék énekese, s ez a világ nemcsak szomorú, de meleg is, nemcsak fátyolos, de benső egyszerűségében magában rejti azt, amit az „okos felnőttek”, a hangosak, tehetetlenek nem is sejtjenek. Az egyszerűség csodája lengi be a *Józsefvárosi hajnal*, 1933 című ciklus miniatűrjeit, s ez valódi csoda: olyan hang csendül meg bennük, mely anélkül, hogy elszakadna a valóságtól, már a mese világába ível. Ez a mesés színvonalú fényt a valóságra, s az átszíneződött valóság felvillantja igazi arcát. S ez a mesefényű igazi arc Zelk Zoltán verseiben sohasem sötét, legfeljebb a hétköznapi árnyai húzódnak rajta, de szép, ahogy az élet, az emberi lét is végső fokon csak szép lehet:

*Kék cilindereből
a hajnal
fákat varázsol s házakat,
kis kurvák szomorú kalappal
szállnak az ablakok alatt.*

*Mert mindig is volt, aki szárnyal,
mert mindig lesznek angyalok,
akik ha törött, sáros szárnyal,
de soha, sohase gyalog.*

S innen már csak egy lépés a kisgyermek titkainak és nyelvének ismerője számára, hogy belépjen a valódi mese világába. Szép, megkapó a kötetben külön csoportosított két gyermekvers, de talán a legigazabb mégis a *Hajnali vendég*. A mese valósággá válik, áttetsző, egyszerű, gyermeki, de felnőttül érzett valósággá, melyen átleng valami késői bölcsesség, s amiben minden melegség ellenére is ott bujkál a magány-motívum. A hajnalban dideregve-sután bekopogó királyt a költő saját fekhelyével kínálja.

*De nem fogadta el, csupán
egy csésze forró teát kért, mivel
ő száműzött, nem alhatik,
őnéki már holtig bolyongani kell.*

S ezzel az árnyal viaskodik szerelmes verseiben is, mint már idéztük, ezzel az alakítással kísérgetett, mely azonban mégsem tudja elfojtani a „vén reményt”, hogy járni tanuljon „december udvarán”. Mert a szerelmes versek nem egy darabja oly erős benső töltéssel rendelkeznek, hogy lehetetlen nem a fénynek uralkodóvá válnia, még az olyan vívódó-önmarcangoló költeményben is, mint a *Vers a lehetről és a nem lehetről*.

Azoknak, akik figyelemmel kísérték az immár hatvanéves író pályáját, ez az igazi meglepetés. Hisz mindig tudtuk, hogy Zelk Zoltán költészetében elsősorban a mese varázsa csillog, fűt és világít vissza a valóságra. Új szerelmi lírája azonban meglepően friss színekkel gazdagította művészetét. Sajátos, visszafogott,

s mégis szókimondó, belülről világító líra *A reggel négyzögében* vagy a *Májusi kívánság*.

Sok-sok színt kereshetnének még Zelk kötetében, a „Hát így meg úgy” sorozat töredezett dallamát, mely egyszerre sejtet és legyint a sejtetésre, a *Könyörgés* hozzá, *ki fölkel a sinekről* érett higgadságát, az árvaság ellen lázadó *Nincs Istennel való hadakozását* — és így tovább.

Zelk Zoltán nem „gondolati költő”, az érzelmei útján érintkezik a világgal, s érzelmi líra az övé. Nem mély, de szép; nem filozofikus, de igaz, s hű ahhoz, ami: a világot, a valóságot, amit megérezett, hiven hirdeti és tanúságot tesz róla. (*Magvető Könyvkiadó 1967.*)

PÁLYI ANDRÁS

Csoóri Sándor: MASODIK SZÜLETÉSEM

Csoóriban a nyugtalanság, az örökös újrakezdés hősét látják kritikusai. Valóban az, nem tud betelni eredményeivel, időről időre unt zsákmányként dobja félre hódításait, mindazt, mit a világból, az örömből vagy a műhelyből birtokába vett. Mint mondják, mind egyik verseskötetében megtagadta korábbi önmagát, újrakezdte az eszmélkedést és a mesterséget. Új versei mégsem próteuszi változékonyságról beszélne, hanem folytonosságról: mintha a négy Csoóri-kötet változatai, az újrakezdések meglepetései mögül valami szilárdabb állandóság magja tűnne elő. Mi lenne ez? Felighanem a küzdelem. Egyfajta belső erő, a személyiség mélyebb és állandóbb igénye, mondhatnók: erkölcsi kategória. Úgy érezzük, Csoóri indulásától kezdve a küzdés drámáját éli át; legfeljebb e dráma színtere változik: a közélet, a magány, az emberi létezés, a szerelem, s intonációja alakul át: a naiv pátosz, a dezillúzió, a menekülés, az elragadtatás, az intellektuális töprengés szölamaiban. Ezért érezhetjük az új kötetben is a folytonosság eleven áramát, a kapcsolatot az életmű egészével, különösen az előző gyűjtemény: a *Menekülés a magányból* verseivel.

E kötet a modern ember aggodalmait, szorongásait vallotta meg. Azok az élmények hangzottak fel tépett soraiban, miket a tudományos forradalom, az emberi létezés napról napra tapasztalt esendősége, s nem utolsósorban: az atombomba léte kényszerített korunk emberére. Csoóri azok közé lépett e versekkel, akik az ember és a természeti világ merőben új viszonyának megfogalmazására, az ember megváltozott, s kevésbé megnyugtató önismeretének

formába öntésére vállalkoztak — vagyis, az újabban „létköltészetnek”, „antropológiai lírának” nevezett irányzat művelői közé. A *Menekülés*... nem oldotta meg a felismert gondokat, egyetlen kötet nem is oldhatja meg őket. Az alakuló világ, az emberi sors ma is megvallatja Csoórit, a pusztulás, a magány, a szorongás kínjaival ma is meg kell küzdenie. Az új könyvben az előző kötet vallomását mondja hát tovább, korábbi drámáiban küzd ma is. Változatlan lázzal, mégis eredményesebben folyik e küzdelem: a kérdések pergőtüzére olykor egy-egy válasz érkezik, a drámái összecsapások bénító görcse mintha a katarzis kegyelmében oldódna meg.

A világot, melyben él, ma is diszharmoniak őserdejének tudja. ütközetek terrepének, végzetek és véletlenek játékanak. Ma is megszenvedi a valóságot (csakúgy mint az álmokat), a történelmet kegyetlen vajúdnak mutatja be (*Platánlevél*), saját sorsát fájdalomak és szorongások szövetének ismeri (*Mit irigyelték tőlem*), a kozmoszból, a világból a zaklatottság és a gyötrellem zajongását véli kihallani: „Hallgasd, / a tolongó úri zaj: / csikonyerítés, patadobaj. / S cseréptányérok repedése, mint a csontoké...” (*Idégszálaival a szél*). Ezért a sok keserű vallomás. A filozófiai felismerések és az élettapasztalatok egyaránt sebeket okoztak neki: „Föld, nyitott sebem, / gyógyíthatatlan szakadékom, / mindenhez hozzáütődöm veled, s már ott a vérnyom / ajtókilincsen. fákön, holdról lesodort cserepeken” (*Föld, nyitott sebem*). A vallomások keserősége, a látomásos képek félelmes ábrái fájdalomról, szorongásról árulkod-